

Diyamet

İLMİ DERGİ

DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
Dini Yayınlar Dairesi Başkanlığı

Üç Ayda Bir Yayınlanır

Cilt: 43 • Sayı: 3 • Temmuz - Ağustos - Eylül 2007

SÜNNET VAHIY İLİŞKİSİ*

Saffet SANCAKLI**

Özet:

Günümüzde sünnet vahiy ilişkisi, hadis alanında tartışılan konulardan birisidir. Dini insanlara anlatmakla görevli Peygamberimizin Sünneti'nin vahiy ile olan ilişkisinin üzerinde çokça durulmasının ve araştırmalara konu yapılmasının nedeni; kanaatimizce Sünnet'in dindeki yeri, önemi, delil oluşu ve bağlayıcılık özelliğinden kaynaklanmaktadır.

Sünnet-Vahiy ilişkisi İslâm alimleri tarafından çeşitli yönleriyle ele alınmış ve konu hakkında farklı fikirler ortaya konulmuştur.

Bu makalede; "Sünnet kaynak olma itibariyle vahiy midir, vahiy olmayan kısımları var mıdır, bunlara sınır konulabilir mi?" gibi konular delilleriyle detaylandırılarak ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Peygamber, Sünnet, Hadis, Vahiy.

The Relation Between Revelation and Sunnah

Abstract:

At the present day sunnah revelation relation is a discussing subject in hadith field. The reason for emphasizing mostly and being a subject for researches of our Prophets Sunnah's relation with revelation, who is assigned for defining religion to people, is in our opinion emanate from the place of Sunnah in religion, importance, to be a evidence and having a binding force characteristic.

Revelation-Sunnah relation is handled by Islam authorities in different aspects and different opinions is put forward about the subject.

In this article; "Is Sunnah is a revelation as being a source, are there any parts which are not revelation, can a limit put?" and such subjects discussed with proofs in details.

Key Words: Prophet Muhammad, Sunnah, Hadith, Revelation.

* Bu makale daha önce Diyanet İlmî Dergi'nin 34. cilt, 3. sayısında yayınlanmıştır.

** Doç. Dr., İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Giriş:

Günümüzde hadis sahasında en çok tartışılan konulardan birisi kuşkusuz Sünnet-Vahiy ilişkisidir. Tebliğ ve tebyinle görevli bulunan¹ ve Allah'ın kontrolü altında vâzife yapan Hz. Peygamber'in Sünnet'inin vahiy ile olan ilişkisinin çok önceleri araştırılmaya başlanmasının sebebi, kanaatimizce Sünnet'in dinimizdeki önemi, delil oluşu ve bağlayıcılık özelliğine sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Asr-ı saâdetde sahâbe tarafından konu değişik şekillerde gündeme getirilerek Hz. Peygamber'in Sünnet'inin vahiy ile olan ilişkisi sorulmuş² ve konu üzerinde tarihi süreç içerisinde İslâm âlimleri değişik görüşler serdetmişlerdir. Dolayısıyla İslâm'ın ikinci kaynağı konumunda olan Sünnet'in vahiy ile olan ilişkisi önemine binâen güncelliğini günümüzde de korumaya devam etmekte ve bugün de konu üzerinde değişik yorumlar yapılmaktadır.

1- Vahiy Kavramı

Kur'an-ı Kerim'e göre Allah ile insan arasında cereyan eden haberleşme ve iletişim başlıca iki yönlü olmaktadır: Allah'tan insana doğru (vahiy) ve insandan Allah'a doğru (duâ ve niyâz) gerçekleşmektedir. Allah ile peygamberler arasında cereyan eden vahiy dediğimiz olay gaybî özellikler taşıyan olağanüstü, insan aklının kavrayamayacağı, muhtevâ olarak esrarengiz bir şeydir. Dolayısıyla sıradan bir insanın vahiy alamayacağına göre, peygamber dediğimiz araçlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Vahiy kelimesi "v.h.y." fiilinin mastarı olup, lügatte işaret etmek, gizli konuşmak, ilhâm etmek, seslenmek, fısıldamak gibi çeşitli manalara gelmektedir.³ Vahiy kelimesi Kur'an-ı Kerim'de lügat manalarında çokça kullanılmıştır.⁴ Vahyin istilâh manası ise, Allahu Teâlâ'nın, tebliğini istediği hükümleri ve diğer haberleri peygamberine bildirmesi demektir.⁵ Allah peygamberlerine her istediğini ancak vahiy yoluyla bildirmiş, onlar da insanlara rehber olmuşlardır.⁶ Vahiy, Yüce Yaratıcı'nın bütün varlıklara, yaratılmış düzenine uygun hareket tarzını bildirme yolu ve insanlarla konuşma şeklidir.⁷

Tarih boyunca vahyin hakikatı, mâhiyeti, çeşitleri ve geliş şekilleri konusunda âlim-

1 Bk. Nahl 16/44, 64.

2 Bk. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 3. Baskı, Beyrut 1981, 272.

3 Bk. Cevherî, *Sihâh*, IV, 2519-2520; İbn Manzûr *Lisânül-Arab*, XX, 257.

4 Örnekler için bk. Meryem, 19/11; Fussilet, 41/12; En'âm, 6/112, 121; Nahl, 16/68-69.

5 Bk. Ebû Zehv, *el-Hadîs ve'l-Muhaddisûn*, Daru'l Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1404/198412; Ayrıca bk. El-mahlî Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Kitabevi, İst. Tarihsiz, III, 1525 vd; Koçyiğit, Talat, *Hadis İstilahları*, 447.

6 Peygamberlerin insanlara doğru yolu bildirdiklerine dâir pek çok âyet vardır. Meselâ, bk. Enbiyâ 21/73.

7 Demirci, Muhsin, *Vahiy Gerçeği*, M.Ü.İ.F. Vakfı Yay. İst. 1196, 237.

ler farklı görüş ve düşünceler ileri sürmüşlerdir.⁸ İslâm âlimleri Hz. Peygamber'e gelen vahyi genel olarak vahy-i metlûv (okunan vahiy) ve vahy-i gayr-i metlûv (okunmayan vahiy) olmak üzere iki kategoride incelemektedirler.⁹ Vahy-i metlûv lafız ve mana olarak inzâl edilen, mu'ciz ve tahriften emin olan Kur'an-ı Kerim'dir. Vahy-i gayr-i metlûvse, Hz. Peygamber'in Sünneti'dir. Bu vahiy çeşidi lafız olarak değilde mana olarak Hz. Peygamber'in kalbine ilkâ edilmiştir. "Kur'an vahyinin peygambere inzali, sadece bir intikalden ibâret değildir. Yani Kur'an vahyi Resûlullah Muhammed (s.a.s.)'e terkip ve lafızdan uzak bir şekilde bildirilmemiştir. O'nun inzâlinde hem lafız, hem ses ve hem de her ikisinin birleşmesinden doğan bir kıraat söz konusudur."¹⁰ Kur'an'ın lafız ve mana olarak vahiy mahsûlü oluşu konusunda âlimler arasında ittifak vardır. Kur'an-ı Kerim'de uyku halinde iken nâzil olmuş bir âyet yoktur; hepsi uyanık halde iken gelmiştir.¹¹ "Şüphesiz Kur'an âlemlerin Rabbi'nin indirmesidir. Ey Muhammed! Uyanarlardan olman için apaçık Arap diliyle onu, Cebrâil senin kalbine indirmiştir."¹² meâlindeki âyetten anlaşılacağı gibi Kur'an-ı Kerim yalnız Cebrâil vasıtasıyla indirilmiştir.

2- Sünnetin Vahiy Kaynaklı Olduğunu Gösteren Deliller

Sünnet'in vahiyle olan ilişkisi konusunda âyet ve hadislerden bir kısmı, Hz. Peygamber'in her davranışının ve sözünün vahiyden kaynaklandığı intibahı vermektedir. Ayrıca konuyla ilgili bazı âyet ve hadisler ise, onun beşerî yönünü ortaya koymaktadır. Vereceğimiz bu delillerden ayrı ayrı değerlendirmeye çalışacağız.

a) Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurur: "O, kendiliğinden bir şey söylemez; söylediği ancak kendisine gönderilen vahiydir."¹³ Bu âyeti yorumlayan âlimlerin bir kısmı Sünnet'i de bu âyetin kapsamına dahil etmekte ve Sünnet'in vahiy kaynaklı oluşunda bu âyeti delil olarak kullanmaktadır.¹⁴ Bazıları da Sünnet'in bu âyetin kapsa-

8 Vahiy hakkında daha geniş bilgi için bk. Suyûtî, *Itkân*, 43-44; Ebû Zehv, *el-Hadîs ve'l-Muhaddisûn*, 12-13; el-Kattân, *el-Mebâhis fî Ulûmil-Kur'an*, 5. Baskı, Mısır 1981, 30-31; Demirci, Muhsin, *Vahiy Gerçeği*, 23-49.

9 Krş, Hattâbî, *Meâlimü's-Sünen*, IV, el-Mektebetü'l-İlmiye, 2. Baskı, Beyrut 1401/1981, 298; İbn Hazm, *Ihkâm*, I, Mektebetü'l-Âtîf, Kahire 1398/1978, 108; Begavî, *Şerhü's-Sünne*, I, Daru'l-Kutübi'l-İlmiyye, Beyrut 1412/1992, 178-179; Serahsî, *Usûl*, II, Kahraman Yay. İst. 1984, 97; Amidî, *Ihkâm*, III, Kahire 1976, 136; Abdülganî Abdülhâlîk, *Hucciyetü's-Sünne*, Şule Yay. İst. 1996, 308.

10 Demirci, Muhsin, *Vahiy Gerçeği*, 40.

11 Suyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'an*, Tecr. Sakıp Yıldız, H. Avni Çelik, Hikmet Neşr, İst. 1987, I, 106; Ebû Zehv, *el-Hadîs ve'l-muhaddisûn*, 14.

12 Şuârâ, 26/192-195.

13 en-Necm, 53/3-4.

14 Bk. İbn Hazım, *Ihkâm*, I, 108; Serahsî, *Usûl*, II, 97.

mına girmediği, bu âyette kastedilenin sadece Kur'an olduğu görüşündedir.¹⁵

b) Allahu Teâlâ'nın Hz. Peygamber'e itaatı, kendisine itaat olarak kabul etmesi,¹⁶ Hz. Peygamber'e kesin olarak itaatı emretmesi,¹⁷ onun getirdiklerine ittibâ etme ve nehyettiği şeylerden kaçınma emrini vermesi¹⁸ Sünnet'in Allah'tan gelmiş¹⁹ gayri metlûv bir vahiy mâhiyetinde olduğunu göstermektedir.

c) Kur'an-ı Kerim'de 19 yerde "hikmet" kelimesi geçmektedir.²⁰ Bu terimin menşei, lügat manası ve Kur'an'da geçen şekilleri üzerinde âlimler, her ne kadar ihtilaf etmişlerse de, bir çok âlim hikmet kelimesini Sünnet olarak yorumlamıştır. "**Allah sana kitabı ve hikmeti indirdi ve evvelce bilmediklerini sana öğretti. Allah'ın senin üzerindeki lütfu ve inâyeti büyüktür.**"²¹ Bu âyette geçen kitaptan maksad Kur'an-ı Kerim, hikmetten maksat da Sünnet'tir. Bu görüşü savunan âlimler arasında Hasan Basrî (ö.118/736), Yahyâ b. Ebî Kesîr (ö. 129/746),²² Şâfiî (ö. 204/819),²³ Begavî (ö. 516/1122),²⁴ Kurtûbî (ö. 671/1272) ve Kastallânî'yi (ö. 923/1517)²⁶ zikredebiliriz. Hikmetin Sünnet olarak yorumlanması onun vahiyle olan münâsebetini göstermektedir.

d) Abdullah b. Amr, konu ile alakalı şu olayı anlatır: Allah Rasûlünden duyduğum her şeyi unutmayayım diye yazardım. Kureyş'in ileri gelenleri: "Sen her duyduğunu yazıyor musun? Halbûki Allah Rasûlü hoşnutluk halinde de, hiddetli iken de konuşan bir beşerdir." diyerek beni bundan menettiler. Ben de yazmaktan vaçgeçtim ve durumu Allah Rasûlüne ilettim. Kendileri: "*Yaz, hayatım elinde olana yemin ederim ki (parmağı ile ağzını göstererek) buradan hakikatten başka söz kesinlikle çıkmaz.*" buyurdular.²⁷

15 Geniş bilgi için bk. Kırbaoğlu; M. Hayri, *İslâm Düşüncesinde Sünnet*, 2. Baskı, Ankara Okulu Yay. Ankara, 1996, 239-243; Duman, Zeki, *Vahiy Gerçeği*, Fecr Yay, Ankara 1997, 120-126.

16 Bk. en-Nisâ, 4/80.

17 Bk. Âl-i İmrân, 3,132; Nisâ, 4/59; Mâide, 5/92; Enfâl, 8/20, 46; en-Nûr, 25/54; Muhammed, 47/33; Teğabûn, 64/12.

18 Bk. Haşr, 59/7.

19 Bk. Şâfiî, *Risâle*, 1969 Kahire baskısından ofset, Kültür Yay. İst. 1985, 22.

20 Bu âyetler için bk. Bakara, 2/129, 151, 231, 151, 269; Âl-i İmrân, 3/48, 81, 164; en-Nisâ, 4/54, 113; Mâide, 5/110; Nahl, 19/125; el-İsrâ, 17/39; Lokmân, 31/12; el-Ahzâb 33-34; Sâd, 38/20, ez-Zuhuruf, 43/63; el-Kamer, 54/5; Cum'a 62/2.

21 Nisâ, 4/113.

22 Bk. İbn Abdilberr, *Câmiu Beyâni'l-İlm ve Fadlih*, I, 2. Baskı, Medine 1968, 20-21.

23 Şâfiî, *Risâle*, 45.

24 Begavî, *Şerhü's-Sünne*, I, 178/179.

25 Kurtûbî, *Câmiu'l Ahkâmi'l Kur'an*, III, 3. Baskı, Kahire 1966, 157.

26 Kastallânî, *Mevâhibü'l-Ledünniye Tercümesi*, II, Hisar Yay. İst, 1984,114.

27 Ebû Dâvûd, "İlim", Çağrı Yay. İst. 1981, B 3.

e) Evzâî (ö. 157/773), hocaları arasında yer alan Hassan b. Atiyye'den şu haberi rivâyet etmiştir: "Hz. Peygamber'e vahiy inerdi. Cebrâil aynı zamanda ona inen vahiyi tefsir eden sünneti de getirirdi."²⁸

f) Bir hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "*Şunu kat'i olarak biliniz ki, bana Kur'an-ı Kerim ve onun bir misli daha verilmiştir. Yakında bazı kimseler çıkacak karnı tok bir halde, rahat koltuğunda oturarak: Şu Kur'an'a sarılınız, ondan helâl olarak ne görürseniz onu helâl kabul ediniz, neyi de haram görürseniz onu haram biliniz diyeceklerdir.*"²⁹ "Bana Kitap ve O'nun bir misli daha verildi." sözünün zâhirinden "misli" olarak verilen ayrı ve müstakil bir şey olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim İbn Kuteybe (ö. 276/1373),³⁰ İbn Teymiyye (ö. 728/1328)³¹ ve İbn Kesîr (ö. 774/1373)³² hadiste geçen "misli" kelimesinin Sünnet olduğunu ifâde etmişlerdir. Hattâbî (ö. 388/998) de "*Bana Kur'an ve onun bir misli daha verilmiştir.*" hadisini şerh ederken iki türlü te'vîlin mümkün olduğunu söylemiştir: Hz. Peygamber (s.a.s.) metlûv olan zâhirî vahye mazhar olduğu gibi ona gayr-i metlûv olan bâtını bir vahiy de ihsân edilmiştir. İkinci te'vîl ise şöyledir: Metlûv vahiy olarak gönderilen Kur'an yanında Hz. Peygamber'e Kur'an'da olanları açıklama yetkisi de verilmiştir.³³ Bu ifadelerden anlaşılıyor ki, İbn Kuteybe, Hattâbî, İbn Teymiyye ve İbn Kesîr, Sünnet'in vahiy ile olan ilişkisini kesin olarak beyan etmektedirler. Şafiî (ö. 204/819) "Peygamberimizin verdiği her hüküm Kur'an'dan anladıklarıdır" diyerek,³⁴ bu konudaki görüşünü açıklamaktadır. Cüveynî (ö. 478/1085) ise, Allah'ın münzel kelâmını ikiye ayırmıştır. Birincisi: Allah, Cebrâil'i Rasûlüne göndererek "Allah şöyle yapmanı emrediyor" der. Cebrâil de Allah'ın dediğini kavrar, bunun üzerine Peygamber'e gelir, Rabbi'nin söylediklerini ona iletir. İkincisi: Allahu Teâlâ Cebrâil'e bu kitabı Peygamber'e oku diye emreder. Cebrâil de her hangi bir değişiklik yapmadan Allah kelâmını olduğu gibi indirir.³⁵ Suyûtî (ö. 911/1505) de, ümmete ko-

28. İbn Abdilberr, *Câmiu Beyâni'l-İlm ve Fadlih*, II, 234. Benzeri bir ifade için bk. Dârimî: *Sünenü'd-Dârimî*, "Mukaddime," Pakistan, 1404/1984, B. 49.

29. Ebû Dâvud, "Sünne," B. 6; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, Çağrı Yay. İst. 1982, 131; Hadisin değişik lafızlarla rivâyeti için bk. Ebû Dâvud, "İmâre" B. 33; Tirmizi, *Sünenü't-Tirmizi* "İlim," Kahire, 1357/1938, B. 10; İbn Mâce, *Sünen* "Mukaddime" Daru'l-fikr, Trs, B. 2; Dârimî, "Mukaddime," B. 49.

30. İbn Kuteybe, *Te'vîlu Muhtelifi'l-Hadîs*, Lübnan, 1393/1972, 166.

31. İbn Teymiyye, *Tefsîr Üzerine*, Pınar Yay. İst, 1985, 120 v.d.

32. İbn Kesîr, *Tefsîru Kur'ani'l-Azim*, I, Lübnan, 1969. 3.

33. Hattâbî, *Meâlimü's-Sünen*, IV, 298.

34. Şafiî, *Risâle*, 22.

35. Suyûtî, *Itkân*, I, 104-105.

laylık olması için vahyin iki kısımda nâzil olduğunu ve Cebrâil'in Kur'an'ı indirdiği gibi sünnet'i de indirdiğini ifade etmektedir.³⁶

Cibrîl hadisinde hatırlanacağı üzere, vahiy meleğinin insan sûretinde gelerek İslâm'ın şartları, imânın şartları, ihsânın mâhiyeti ve kıyâmet alâmetleri hakkında bilgi verdiği kaydedilmektedir.³⁷ Bu durum da açık olarak Hz. Peygamber'in Kur'an dışında vahiy aldığını göstermektedir. Başka bir örnek verecek olursak Hz. Peygamber, hanımlarından birine saklı kalması için bir sır vermiş, ancak hanımı bu sırrı saklayamamış ve Hz. Peygamber'in başka bir hanımına söylemiştir. Hz. Peygamber'e bu durum Allah tarafından bildirildi. Hz. Peygamber'e eşi; "Bunu sen nereden duydun? Ben bunu gizli olarak söylemiştim" dedi. Bunun üzerine şu âyet-i kerime nâzil olmuştur: "**Peygamber, eşlerinden birine bir sır vermişti. Hanımı o sırrı diğerlerine söyleyince Allah, bu durumu peygamberine bildirmiş, O da bir kısmını açıklamış, bir kısmını açıklamamıştı. Peygamber, durumu eşine haber verince eşi; "Bunu sana kim haber verdi?" diye sormuştu. Peygamber cevaben; "bunu bana herşeyi bilen ve herşeyden haberdar olan Allah bildirdi demişti."**³⁸ Bu olay da gösteriyor ki, Hz. Peygamber'e Kur'an dışında da vahiy gelmiştir.³⁹

Aynı şekilde bazı hadislerde Hz. Peygamber'in "*Bana Rabbim emretti.*", "*Cibril geldi.*", "*Bana vahyolundu.*" gibi ifadelerle vahiyden söz etmesi ona, Kur'an dışında da vahyin geldiğini gösteren delillerdir.⁴⁰ Örneğin, komşuya iyi davranılması konusunda Cebrâil Hz. Peygamber'e o kadar çok tavsiye ve telkinde bulunmuştu ki, Hz. Peygamber komşunun komşuya nerdeyse vâris kılınacağını zannetmişti.⁴¹ Başka bir hadiste Hz. Peygamber: "*Allah sizin alçak gönüllü olmanızı bana vahyetti.*" buyurmuştur.⁴² Cebrâil, Hz. Peygamber'e Kur'an vahyi dışında da gelerek ibâdetlerin nasıl yapılacağı konu-

36 Suyûtî *Itkân*, I, 105.

37 Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Sahîh-i Buhari*, Çağrı Yay, 2. Baskı İst. 1992, İmân, B. 37; Müslim, Ebu'l Hüseyin Müslim b. Haccac, *el-Camiu's-Sahîh*, İman, Lübnan, 1375/1956, H. No:1; Ebû Dâvud, Sünnet, B. 18; Tirmizî, İmân, B. 4;

38 et-Tahrîm, 66/3; bu olayın yorumu için bk. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, VII, 5110-5116.

39 Kur'an dışında vahyin geldiğine işaret eden Kur'an âyetlerinin yorumu için bk. Duman, Zeki, *Vahiy Gerçeği*, 132-143.

40 Örnekler için bk. Müslim, "Cennet", H. No: 63, 64, "Cenâiz", H. No: 1; Tirmizi, "İmân", B. 18; "Cihad", B. 32.

41 Bk. Buhârî, "Edeb", B. 28; Müslim, "Birr," H. No: 140; İbn Mâce, "Edeb," B. I; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 85. 160, V, 22, VI, 52.

42 Müslim, "Cennet," H. No: 64; Ebû Dâvud, "Edeb," B. 40.

sunda ona bilgiler vermiştir. Abdestin alınması, namazın kılınması,⁴³ namaz vakitleri,⁴⁴ Hacc'da nasıl telbiyede bulunacağı⁴⁵ gibi konuları Hz. Peygamber'e öğretmiştir. Hz. Peygamber Kur'an dışında farz, haram ve Sünnet olan bazı hükümler de getirmiştir. Örneğin, ehli eşeğin, azı dişli yırtıcı hayvanların ve pençeli kuşların etlerinin yenmesinin haram kılınması,⁴⁶ neseb ile haram olan süt emme ile de haram olması,⁴⁷ nineye mirâstan hisse verilmesi,⁴⁸ bir kadının teyze veya halası ile aynı erkeğin nikahında birleştirilmesinin haram oluşu,⁴⁹ fıtır sadakasının vâcib kılınması⁵⁰ vb. hep Sünnet ile sâbit olmuş hükümlerdir. Şâyet Sünnet'in vahiy mahsûlü olmadığını düşünecek olursak, o zaman bütün bunları, Hz. Peygamber'in, vahyin dışında kendi arzusuyla koyduğunu söylememiz gerekecektir ki, bu da Peygamberimiz için muhâl olan bir şeydir.

Yukarıda serdettiğimiz deliller ve görüşler, Hz. Peygamber'in Kur'an dışında da vahiy aldığını ve Sünnet'in vahiy mahsûlü olduğunu göstermektedir. Sünnet'in tamamının vahiy mahsûlü olduğunu savunan âlimler de vardır. Bunlar arasında İbn Hıbbân (ö. 354/965)⁵¹ ve İbn Hazm'ı (ö. 456/1963) zikredebiliriz. Sünnet'in vahiy kaynaklı oluşunu çok harâretli bir şekilde savunan İbn Hazm, Sünnet'in tamamının vahiy olduğu görüşünü savunarak, Sünnet'i vahiy olması açısından Kur'an ile aynı sayar.⁵² Ona göre vahiy, Kur'an ve Sünnet'ten ibâret olup, Kur'an ve sahîh hadisler, Allah'tan olma bakımından aynıdır, itaat edilmesi açısından da her ikisinin hükmü aynıdır. İbn Hazm'ın bu görüşünü kabul etmek mümkün değildir.⁵³ Çünkü Hz. Peygamber'in, risâlet görevi söz konusu olduğu gibi beşerî yönü, bilgi birikimi, kişisel tecrübesi de söz konusudur. Hz.

43 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 161.

44 Müslim, "Mesâcid," H. No: 166-167; Ebû Dâvud, Salât, B. 2; Tirmizi, Salât, B. 1.

45 Ebû Dâvud, "Menâsik," B. 26; Tirmizî, Hacc, B. 15; İbn Mâce, Menâsik, B. 16.

46 Bk. Buhârî, "Meğâzî," B. 38, "Zebâih," B. 27-28; Müslim, "Sayd," H. No: 12-16; Ebû Dâvud, "Et'ime," B. 32-34; Tirmizî "Et'ime," B. 3.

47 Bk. Buhârî, "Şehâdet," B. 7; Müslim, Radâ, H. No: 1.

48 Bk. Ebû Dâvud, Ferâiz, B. 5; İbn Mâce, Ferâiz, B. 4.

49 Bk. Buhârî, Nikâh, B. 27; Müslim, Nikâh, H. No: 33-34, 36, 40; Ebû Dâvud, Nikâh, B.13; Tirmizî, *Nikâh*, B. 31; Nesâî, Nikâh, B. 37-39; İbn Mâce, Nikâh, B. 31; Dârimî, Nikâh, B. 8; Mâlik, *el-Muvatta*, Nikâh, tız, H. No: 20.

50 Bk. Buhârî, Zekât, B. 70-71; Müslim, Zekât, H. No: 12-13 16; Ebû Dâvud, Zekât, B. 18-20, Nesâî, Zekât, B. 30, 32-33; İbn Mâce, Zekât, B. 21; Mâlik, Zekât, H. No: 52; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 102, 137; Dârimî, Zekât, B. 27.

51 İbn Hıbbân, *el-İhsân fî Takrîbi Sahîh-i İbn Hıbbân*, I, Beyrut 1988, 189.

52 İbn Hazm, *Ihkâm*, I, 108-109.

53 İbn Hazm'ın bu görüşüyle ilgili yapılan tartışma için bk. Kırbaçoğlu, Hayri; a.g.e. 281-283.

Peygamber'in bir insan olması hasebiyle yaşadığı toplumun bilgi ve kültüründen kısmen de olsa etkilenmesi tabii karşılanmalıdır. Nitekim bazı âyet ve hadisler Hz. Peygamber'in bu yönüne dikkat çekmektedir. Sünnet'in vahiyle olan ilişkisi konusunda en önemli mesele Hz. Peygamber'in risalet görevi ile kendi şahsiyeti arasındaki ayırımın ortaya konulmasıdır. Ancak bu ayırımı her zaman kesin çizgileriyle yapmak imkansızdır.⁵⁴

Sünnet'in vahiy kaynaklı olduğu konusunda âlimler arasında fazla bir problem söz konusu değildir. Aslında problem Sünnet'in tamamının vahiy kaynaklı olup olmama noktasında düğümlenmektedir. Sünnet'in tamamının vahiy kaynaklı olduğu iddiası Kur'an'ın birtakım âyetlerince reddedildiği gibi, Hz. Peygamber'in bir beşer olduğunu vurgulayan âyetler de, bu görüşün doğru olamayacağını göstermektedir.⁵⁵ Zira her sözü, her kararı, hükmü ve davranışı vahiy ile belirlenen bir kimsenin, beşeri olarak hiç bir insiyatifinden söz edilemez. Zira bu tür bir anlayış Hz. Peygamber'i kendi irâdesiyle hareket edemeyen ya da her adımını vahiyle atan beşer üstü bir varlık konumuna yükseltmek anlamına gelir.⁵⁶ Yine Sünnet'in tamamının vahiy ürünü olduğunu didia etmek demek, Hz. Peygamber'in içtihadlarını reddetmek demektir. Halbuki, İslâm âlimleri Usûl-i Fıkıh kitaplarında Hz. Peygamber'in içtihadlarından da bahsetmektedirler.⁵⁷

3- Hz. Peygamber'in Beşeri Yönünü Yansıtan Deliller

Sünnet'in vahiy ile ilişkili olduğunu gösteren bazı âyet, hadis ve âlimlerin görüşlerini yukarıda verdikten sonra şimdi de, Hz. Peygamber'in beşerî yönünü ortaya koyan ve her davranışının vahye dayanmadığını gösteren bazı delilleri de vermek istiyoruz. Önce bu konudaki bazı âyetleri görelim: **“De ki: Ben de sizin gibi bir insanım...”**⁵⁸ Kâfirler, beşeriyeti, Peygamberliğe ters geleceğini kabul ederek şöyle diyorlardı: **“Bir insan mı bize yol gösterecek?”**⁵⁹ **“Siz de bizim gibi beşerden başka bir şey değilsiniz.”**⁶⁰

54 Ali Yardım, bir dergide kendisiyle yapılan bir röportajda “Hz. Peygamber'in hangi sözleri ve davranışları bağlayıcıdır; hukûkî birer nasıttır?” şeklinde sorulan bir soruya: “Efendim benim ömrüm bu sorunun cevabını aramakla meşguldür. Bu tür soruların sorulması kolay ve câzib, cevabı ise müşkil ve netâmelidir.” şeklinde cevap vererek bu konunun zorluğuna işaret etmektedir. (Bk. *Altınoluk Dergisi*, sayı 149. Temmuz İst., 1998).

55 Bu âyetler için bk. el-Kehf, 18/110; el-Enbiyâ, 21/3; eş-Şuarâ, 26/104; Fussilet, 41/6.

56 Kırbasoğlu, M. Hayri, *İslâm Düşüncesinde Sünnet*, 299.

57 Bu konuda müstakil olarak yapılan çalışmalar için bk. Abdülcelil İsâ, *İçtihâdûr-Rasûl*, Mısır, tarihsiz; Nâdiye Şerif el-Ömeri, *İçtihâdûr-Rasûl*, Beyrut, 1985.

58 Kehf, 18/50; ayrıca bu konudaki âyetler için bk. en-Nahl, 16/43, el-Enbiyâ, 21/7; Yûsuf, 12/109.

59 Teğâbûn, 64/6.

60 İbrâhim 14/10; Yâsîn, 36/15.

Bu durumu Kur'an-ı Kerim Hz. Peygamber'in ağzından şöyle ifade etmektedir: *"Biz de sizin gibi insandan başka bir şey değiliz. Fakat Allah, kullarından dilediğine nimetini lutfeder. Allah'ın izni olmadan biz size delil getirmeyiz."*⁶¹

Peygamberler de birer insan olması hasebiyle diğer insanlardan farksızdırlar. Onlar da doğar, büyür, çoğalır ve ölürlür. Onlar da dünya işleriyle meşgul olur ve onların da bir takım duygu ve istekleri bulunmaktadır. Onlar insanüstü, nurânî varlıklar değildir. **"Eğer O'nu (yani peygamberi) melek yapsaydık, yine bir adam yapardık ve onları yine düştükleri kuşkuya düşürürdük."**⁶² Yukarıdaki âyetler açık bir şekilde Rasûlüllah'ın bir beşer olduğunu ve insanüstü bir varlık olmadığını göstermektedir. Fakat peygamberi diğer insanlardan ayıran en önemli fark, kendisine Allah tarafından vahyolunmasıdır.

Hz. Peygamber'in beşerî yönünü ve yanılabilirliğini ifade eden hadisi şerifler de mevcuttur. Bunlardan bazılarını buraya alarak, konuya açıklık getirmek istiyoruz.

*"Ben de bir insanım. Diğer insanlar gibi ben de bazen sevinç duyar hoşnut olurum, bazen öfkelenirim."*⁶³ Kendisine getirilen bir dava sebebiyle *"Hakkında vahiy gelmeyen dava konularında ben re'y ve içtihadımla hükmederim."* buyurmuşlardır.⁶⁴ *"Ben de sizin gibi bir beşerim, hata da eder, isabet de ederim. Lakin size "Allah buyurdu" dedim mi, asla Allah'a yalan isnad etmem."*⁶⁵ *"Ben ancak bir beşerim. Sizler de muhakeme olmak için yanıma geliyorsunuz. Olabilir ki, sizden biriniz diğerine nazaran delillerini daha güzel anlatır. Ben de duyduğuma göre hüküm veririm. Her kime kardeşinin aleyhinde bir şey verirsem onu almasın. Çünkü o hakla ona ateşten bir parça veriyorum."*⁶⁶

Bedir savaşından önce Hubab b. Münzir, savaş için inilen yerin elverişli, münasip olmadığını görünce, Hz. Peygamber'e bunun vahiy ile olup olmadığını sormuş ve vahiy olmadığını öğrenince, Hz. Peygamber'e o yeri değiştirmeyi teklif etmişti. Hz. Peygamber'in oraya gelmesi vahiyle olsaydı sahabenin itirazına imkan olmayacaktı. Burada Hz. Peygamber sahabenin görüşünü benimsemiş ve o doğrultuda hareket etmiştir.⁶⁷

Allah Resulü bir namaz kıldırırken yanılmış, ashabın "Bir değişiklik mi oldu" sualle-

61 İbrâhim 14/11.

62 el-En'âm, 6/9.

63 Müslim, "Birr," H. No: 95.

64 Ebû Dâvud, "Akdiye," B. 7.

65 İbn Mâce "Ruh," B. 15.

66 Müslim, Akdiye, H. No: 4; Mâlik b. Enes, Muvatta, "Akdiye" B. 1.

67 Bk. İbn Hişâm, es-Sîretü'n-Nebeviyye, II, 272.

ri üzerine “Ben ancak bir beşerim, sizin gibi ben de unutup yanılabilirim...” demiştir.⁶⁸

Bedir savaşında alınan esirlere yapılacak muamele konusu müzakere edilmiş, Resûlullah’ın da içlerinde bulunduğu grubun re’yi tercih edilerek, fidye karşılığı serbest bırakılmalarına karar verilmiştir.⁶⁹ Sonra da gelen bir ayet bu olayı şöyle değerlendirmiştir: “**Düşmanı çökertip, yeryüzünde hâkim oluncaya kadar bir peygamberin esirleri olmaz. Siz dünya malını istiyorsunuz. Allah ise âhireti istiyor. Allah izzet ve hikmet sahibidir. Eğer Allah tarafından daha önce konmuş bir hüküm olmasaydı, aldığınız fidye yüzünden size büyük bir ceza gelecekti.**”⁷⁰ Bu âyet, Hz. Peygamber’in, her hâdisenin halledilmesi için vahyi beklemediğini, istişâre yoluyla ashâbının da re’yini alarak zaman zaman içtîhâda başvurduğunu göstermektedir.

Hz. Peygamber Medine’ye geldiğinde ziraatçıların yabânî hurmaları, iyi cins hurmalarla aşıladığını görmüş ve ne yaptıklarını sormuştu. Öteden beri bunu yapıyorduk dediler. Hz. Peygamber de: “Umarım ki siz bunu yapmasanız daha iyi olur.” buyurdu. Onlar da tozlaştırma yapmayı terkettiler. Bu yüzden hurmalar olgunlaşmadan döküldü ve eksik oldu. Durumu Allah Resûlüne iletiler. O da şöyle buyurdu. “*Ben ancak bir beşerim, size, dininize âit bir şey emredersem bunu uygulayın, size şahsî görüşüme dayanarak bir şey söylersem ben ancak bir beşerim.*” Bir başka rivayette “*Siz, dünya işini daha iyi bilirsiniz.*” buyurdular.⁷¹ Sahâbe de, Hz. Peygamber’in bütün davranışlarının vahiy olmadığını bildiği için, zaman zaman herhangi bir iş konusunda Peygamberimize davranışının vahiyle alakalı olup-olmadığını sormuştur.⁷²

Zikrettiğimiz bu deliller, Hz. Peygamber’in beşerî yönüne işaret etmekte, Sünnet’in tamamının vahye dayanmadığını ortaya koymakta, diğer yandan bağlayıcı olmayan davranışlarını, birbirlerinden ayırma konusunda bir ölçü getirmektedir. Kanaatimizce, Sünnet’in tamamının vahiy olduğunu iddia etmek nasslara aykırı olduğu gibi, hiç vahiyle alakalı olmadığını savunmak da nasslara aykırıdır.

İbn Kuteybe, (ö. 276/889) Sünnet’i üç grupta değerlendirmektedir. Cebrail’in Allah’tan getirdiği Sünnet, Allah’ın Rasûlüne bıraktığı, hakkında kendi re’yini açıklama-

68 Buhârî, Salât, B. 31; Ayrıca bk. Müslim, Mesâcid, H. No: 89; Nesâî, Sehv, B: 25; İbn Mâce, İkâmetu’s-Salât, B. 133.

69 Bk. Taberî, *Tarîhu Taberî*, II, Beyrut, Trs, 475.

70 Enfâl, 67.

71 Müslim, “Fadâil,” H. No: 140-141.

72 Bk. İbn Hişâm, *Sîretü’n-Nebeviyye*, II, 272; İbn Hacer Askalânî, *el-İsâbe fi Temyîzi’s-Sahâbe*, I. Mısır 1328/1910, 302.

sını emrettiği Sünnet, üçüncüsü de Hz. Peygamber'in edep olarak bizzat Sünnet kıldığı hususlar.⁷³ Böylece İbn Kuteybe Sünnet'in vahiyle ilişkili olduğunu savunurken tamamının vahye dahil edilemeyeceğini belirtmektedir. Şâtıbî (ö. 790/1388 Sünnet-vahiy ilişkisi konusunda görüşlerini şöyle açıklar: Hadis ya katıksız Allah'tan gelen bir vahiydir, ya da Hz. Peygamber tarafından vahye dayandırılmış ve onun kontrolünden geçmiştir. Her iki takdire göre hadisin, Allah'ın kitabı ile çelişki halinde olması mümkün değildir. Çünkü Hz. Peygamber kendi hevâ ve hevesinden esinlenerek konuşmaz; onun konuşması ancak kendisine ilkâ edilen bir vahiydir.⁷⁴

Sünnet'in kısmen vahiy ürünü olduğunu kabul edenlerden birisi de Şah Veliyyullah Dihlevî'dir (ö. 1176/1762). Şah Veliyyullah Dihlevî, Sünnet'i, risâleti tebliği zımındaki söz, fiil ve takrirler ile vahye dayanmayan, vahyin tebliği ile ilgisi bulunmayan şahsî görüş ve içtihadlar olmak üzere ikiye ayırarak bu konudaki görüşlerini açıklamış olmaktadır.⁷⁵ Çağdaş âlimlerden Abdülganî Abdülhâlik (ö. 1403/1983) de Şah Veliyyullah gibi Hz. Peygamber'den Allah'ın ahkâmını tebliği maksadıyla sadır olanlar ve tebliğ maksadı dışında sâdır olan şeyler, diyerek Sünnet'i iki kısımda değerlendirmektedir.⁷⁶ Muhammed Ebû Şehbe de Sünnet'in bir kısmının vahiy ürünü, bir kısmının da Hz. Peygamber'in içtihadları olarak görmüştür.⁷⁷ Muhammed Hamidullah vahyin taksimatı konusunda şöyle der: Bazı durumlarda o: "Bu Allah katındandır, onu yazı ile tespit edin, ezberleyin ve namazlarınızın belli yerlerinde tilâvet edin" diyor. İşte bu işaret ettiği şey Kur'an-ı Kerim çerçevesine girer. Diğer bazı durumlarda ise o: "Bunu (şöyle) yapın" diyor ve hatta bazen bir söz sarfetmeksizin sadece belli bir şekilde hareket edip işliyordu ve bütün bu gibi durumlarda yazı ile tespit emrini vermiyordu. İşte bu halde karşımıza vahy-i metlûv ile vahy-i gayr-i metlûv farkı çıkar; bu ikinci sınıfa girenler umûmiyetle Hz. Peygamber'in hareket, iş ve tutumlarına dâir anlatılanlar, hadis yâhut bundan farklı bir mana taşımayan Sünnet şeklinde adlandırılırlar.⁷⁸ Ülkemizde de konuyla ilgili yapılan çalışmalarda; Sünnet'in vahiyle olan ilgisi kabul edilmekle bera-

73 İbn Kuteybe, *Te'vîlu Muhtelifi'l-Hadis*, 196. v.d.

74 Şâtıbî, *el-Muvâfakât*, IV, 19.

75 Dihlevî, *Huccetullâli'l-Bâliğa*, II, Hilal Yay. İst. 1971, 182-184.

76 Abdülganî Abdülhâlik, *Hucciyetü's-Sünne*, Şule Yay. İst. 1996, 116.

77 Muhammed Ebû Şehbe, *Sünnet Müdafaası*, I, Terc. Mehmet Görmez-M. Emin Özafşar, Rehber Yay. Ank. 1990, 37-38.

78 Muhammed Hamidullah, *Kur'an-ı Kerim Târîhi*, M.Ü.İ.F. Vakfı Yay. İst. 1993, 15-16.

ber, tamamının vahiy mahsûlü olmadığı görüşü benimsenmektedir.⁷⁹

Netice

Hız. Peygamber'in beşerî yönünü yansıtan deliller ile Sünnet'in vahiy kaynaklı olduğunu gösteren delilleri bir arada değerlendirdiğimizde, Sünnet'in vahiyle olan ilişkisi konusunda orta bir yolun takip edilmesi, bizce daha isabetli ve gerçekçi görülmektedir. Buna göre Hız. Peygamber'in, Kur'an dışında Allah ile irtibatının olduğu, Kur'an dışında vahiy aldığı ve sürekli vahyin projektörü altında bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Başka bir ifade ile Sünnet'in vahiy kaynaklı olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Ancak İbn Hıbbân (ö. 354/965) ve İbn Hazm (ö. 456/1063) gibi Sünnet'in tamamının vahiy mahsûlü olduğunu iddia ederek yukarıda geçen bazı nassları açıklamamız mümkün olmadığı gibi, aynı zamanda Hız. Peygamber'in yanılmazlığını ileri sürmüş oluruz ki, Kur'an âyetleriyle ve hadislerle böyle bir iddiayı bağdaştırmak mümkün değildir.⁸⁰ Bununla beraber Hız. Peygamber'in bazı Sünnetlerini izah etmek de mümkün olamaz. Çünkü yaşadığı sürece onun içtihadları, bir insan olarak yaptığı işleri, bilgi birikimi, yaşadığı toplumdan edindiği kültürü de söz konusudur. Hız. Peygamber'in anlaşılmasında, onun bu özelliklerini gözardı etmek demek, onu anlamamak demektir. Sünnet'in vahiyle hiçbir ilişkisinin olmadığını iddia etmek de birtakım nasslara ve delillere aykırıdır. Çünkü Sünnet'in bir kısmı Cebrâil'in vahyetmesiyle, ilhâm, kalbe ilkâ veyahut rüya şeklinde oluşmaktadır. Şunu da belirtmek gerekir ki, Sünnet'in kısmen vahiyle ilişkisi olduğunu söylemekle beraber; Hız. Peygamber'in kendi görüş ve kanaatlerinin vahiyle ne derece ilgili olduğunun tesbitini yapmak oldukça zordur. Çünkü Hız. Peygamber yaptıklarını, söylediklerini vahiy olup olmama açısından bir tasnife tabi tutmamıştır. Ancak Sünnet'in kısmen vahiy mahsûlü olduğunu söyleyen İslâm âlimleri, Sünnet'in vahiy kaynaklı olan kısmını dinle, tebliğle ve tebyinle ilgili konularla alakalı olabileceği görüşündedirler.

79 Koçyiğit, Talat, *Hadis Tarihi*, 11-15; Uğur, Mücteba, *H.I. Asırda İslâm Toplumunu*, İst. 1980, 60-72; Kırbaşoğlu, M. Hayri, *İslâm Düşüncesinde Sünnet*, 299-303; Erdoğan, Mehmet, *Akıl-Vahiy Dengesi Açısından Sünnet*, 72-80; Toksarı, Ali, *Delil Olma Açısından Sünnet*, Rey Yay, Kayseri 1994, 96-105; Kara, Necati, *Kur'an Sünnet Bütünlüğü*, İhtar Yay. Erzurum 1995, 216-222.

80 Örneğin Hız. Peygamber'in yaptığı bazı yanılımları Allah Teâlâ Kur'an'ında düzeltmiştir. Bk. el-Enfâl, 8/67; el-Tevbe, 9/43; Yûnus, 10/99; el-Tahrîm, 66/1; Abese, 80/1-10.